

ביאורי פרשיות התורה

פרשת בהעלותך

מצות הדלקת המנורה באופן שיאירו הנרות אל הנר האמצעי (פרק ח' פסוקים א' - ד')

ד' מִצְוָה את משה לצוות את אהרן, שאופן הכנת הנרות יהיה בצורה כזו שכשידליק את הנרות יפנו כל הנרות לכיוון הנר האמצעי, שזו זה נקרא "פני המנורה" מכיון שהוא דולק בקנה האמצעי שיוצא מהמנורה עצמה ולא בקנים האחרים שיוצאים מִצְדֵי המנורה, וע"י זה יהיו כל שבעת הנרות מאירים לאמצע המנורה. ואופן ההכנה לצורך זה הוא, שִׁטָּה את הפתילות לכיוון הנר האמצעי וכך יאירו הנרות לכיוון שם.

ומלמדת אותנו התורה שכפי שצִוְּהָ ד' כך קיים אהרן הכהן, וכינן את הפתילות אל הנר האמצעי.

ומזכירה התורה את אופן עשיית המנורה, שכולה היתה עשויה מחתיכה אחת של זהב שעשו בה את צורת המנורה ע"י שהקישו עליה בפטיש כדי שיתחלקו ויצאו ממנה הקנים ושאר החלקים - ולכן נקראת "מקשה" זהב, ובין את החלק הגדול שבה שנקרא יִרְכָה שהוא הבסיס התחתון כמו קופסה שממנה יוצא הקנה האמצעי, ובין החלק הקטן שבה שנקרא פְּרָחָה שהוא הפרח שעשו בכל קנה וקנה, לא עשו אף אחד מהחלקים ע"י חיבור, אלא את כולם עשו באופן זה של הקשה בפטיש, ובאותה הצורה שד' הראה למשה כיצד צריכה להראות המנורה כך עשו אותה.

חז"ל מבארים את סיבת הציווי להפנות את כל הפתילות לכיוון הנר האמצעי, שדבר זה ממעיט את אור המנורה וגורם שהנרות יאירו רק לאמצע, וכונת התורה להראות בזה שמטרת הדלקת המנורה אינה לצורך האור, כי הקב"ה אינו צריך אור מאיתנו, שהרי ברצונו יאיר אור בעולם וברצונו קיים החושך בעולם, אלא הקב"ה מִצְוָה להדליק את המנורה כדי שנקיים בזה את המצוה, וכדי לתת לנו כבוד וחשיבות שהוא רוצה שאנחנו נאיר לו, אבל באור עצמו אין צורך להקב"ה.

הבדלת הלויים וטהרתם והכנסתם לעבודה במשכן (פסוקים ה' - כב')

לאחר ספירת הלויים והחלפתם תמורת הבכורים [שלמדנו בפרשת במדבר], וכן לאחר ספירת הלויים הראויים לעבודת המשא במשכן שהם אלו שמגיל 30 ועד גיל 50 [שלמדנו בפרשת נשא], מִצְוָה הקב"ה את משה רבינו לקחת את הלויים ולהבדיל אותם מבני ישראל, ולעשות להם סדר טהרה שע"י יתקדשו להתחיל בעבודת המשכן. סדר הטהרה שִׁמְצָה הקב"ה, הוא ע"י שלושה דברים.

- א. הזיית מי חטאת שמטהרים מטומאת מת,
- ב. גילוח כל שערוֹתיהם בכלי חד שנקרא תער,
- ג. טבילת בגדיהם וגופם.

(הסבר זה שטהרת הלויים וקידושם נעשו לאחר מנין הלויים והחלפתם בבכורים, הוא ע"פ ביאור הרמב"ן כאן, אבל ברש"י לעיל פרק ז' פסוק א' מבואר שטהרתם היתה בז' בניסן, ולפי זה נצטרך לבאר שענין פדיית הבכורים והמנין שנאמר בפרשת במדבר ונשא שהיו בחודש אייר, היו אחרי פרשה זו שנאמרה כאן, ורק לאחר שנטהרו והתקדשו לעבודה מנו אותם ופדו בהם את הבכורים.)

לאחר שלושה דברים אלו שבהם יִטְהַרו הלויים, מִצְוָה הקב"ה לעשות להם שלשה דברים נוספים כדי לקדשם לעבודה, ולצורך זה מִצְוָה הקב"ה שיביאו הלויים פר בשנתו השלישית לקרבן עולה עם מנחת הנסכים שלו שהיא סולת מעורבת בשמן, ועוד פר שני יקח מהם משה רבינו לקרבן חטאת, ואז יִקְרַב אותם משה רבינו לפני המשכן, ויאסוף לשם גם את כל בני ישראל.

ואלו הדברים שיעשו להם כדי לקדשם:

- א. עם ישראל יסמכו את ידיהם על ראשו של כל אחד מהלויים,
- ב. אהרן הכהן יניף כל אחד מהלויים לפני ד' כדי שע"י יהיו מסורים לעבודת ד',
- ג. הלויים יסמכו על הפרים והכהנים יקריבו אותם כדי לכפר עליהם.

ומסיימת התורה (בפסוק יד'), שבמעשים אלו יבדיל משה רבינו את הלויים מבני ישראל, והם יהיו קדושים לעבודת ד'.

וממשיכה התורה, שאחרי כל זה יבואו הלויים לעבוד את עבודת ד' במשכן, כי הם נתונים ומקודשים לד' לשאת את המשכן במסעות ולשיר בזמן הקרבת הקרבנות, מכיון שד' לקח אותם במקום כל הבכורים של בני ישראל שהם פתיחת והתחלת הרוח. ומבארת התורה, שכל הבכורים של האנשים ושל הבהמות היו שייכים לקב"ה, מכיון שבזמן מכת בכורות כשהכה ד' את כל הבכורות בארץ מצרים, הבדיל אותם והקדיש אותם בשבילו.

ובזמן חטא העגל לקח ד' את הלויים להיות במקום הבכורים של בני ישראל, ונתן אותם מתוך עם ישראל לאהרן ובניו לסייע בידם לעבוד את העבודה במקום בני ישראל, ולכפר בזה על עם ישראל, וע"י גם לא יהיה מיתה בעם ישראל ע"י שיגשו בלי רשות למשכן, מכיון שמעכשו תפקיד זה שייך ללויים.

בתוך כל פסוקים אלו, מזכירה התורה עוד שני פעמים נוספות את התנופה שצריך אהרן לעשות ללויים (פסוקים יג, טו), ויחד עם פסוק יא' הרי הם בסה"כ 3 פעמים. ומבארים חז"ל, שכל פסוק מפסוקים אלו באו ללמד שצריך לעשות תנופה למשפחה אחת ממשפחות בני לוי, דהיינו שהפסוק הראשון בא ללמד על בני קהת, השני על בני גרשון והשלישי על בני מררי.

בענין הציווי שבני ישראל יסמכו את ידיהם על הלויים, מבארים חז"ל שבכניסת הלויים לעבודת המשכן במקום הבכורים מכפרים הלויים על בני ישראל, ומכיון שנחשבים כקרבן המכפר על בני ישראל לכן צריכים עם ישראל לסמוך עליהם את ידיהם.

ומלמדת אותנו התורה שמשה רבינו ואהרן הכהן ושאר בני ישראל, עשו ללויים כפי מה שד' ציוה את משה לעשות להם. ופירוש פסוק זה הוא, שמשה הקהיל אותם, ואהרן הניף אותם, ועם ישראל סמכו עליהם את ידיהם.

ומפרטת התורה את הפעולות שנעשו בלויים, שנטהרו - במי החטאת שהיו עליהם, וכן כיבסו את בגדיהם, ואהרן הניף אותם תנופה ואח"כ כיפר עליהם וטיהר אותם בהקרבת קרבנותיהם, ואחרי כל זה באו הלויים לעבודת המשכן.

ציווי ד' על זמן עבודת בני לוי (פסוקים כג' - נו')

ד' מִצְוָה את משה רבינו את ההלכות של זמני עבודת בני לוי במשכן. כל בן לוי שהגיע לגיל 25, צריך לבוא להתאסף באסיפת הלויים שבאים לעבוד במשכן, כדי ללמוד את הלכות העבודה במשך 5 שנים, ובגיל 30 הוא מתחיל לעבוד. כשמגיע גיל 50 הוא חוזר מלעבוד במשך המשכן עם שאר הלויים שמתאספים לעבודה, ומאז והלאה אסור לו לעבוד במשך המשכן. ומִצְוָה התורה, שמעכשו יהיה תפקידו לשרת עם אחיו הלויים לשמור סביב למשכן ולהקים ולפרק את המשכן, וכן לשיר, אבל במשך אסור לו לעבוד. (ומכיון שאיסור העבודה לאחר גיל 50 הוא רק לגבי המשא, לכן לא נשאר דין זה לדורות, וממילא לאחר כניסת עם ישראל לארץ ישראל אין שום פסול בדיני הלויים ע"י גיל 50. רמב"ם פי"ג מכלי המקדש, ה"ח.

ציווי ד' על קרבן פסח, ועשיית הפסח ע"י עמ"י

(פרק ט' פסוקים א' - ה')

בתחילת חומש במדבר למדנו את ציווי ד' למשה רבינו בא' באייר בשנה השניה ליציאת מצרים לספור את עם ישראל, ואח"כ את הציווי על ספירת הלויים, ובתחילת פרשת בהעלותך למדנו על טהרת הלויים וקידושם לעבודת המשכן. בין ענינים אלו למדנו בפרשת נשא על חנוכת המשכן בא' בניסן, ועל קרבנות הנשיאים.

כעת חוזרת התורה שוב ליום א' ניסן שבו התחילה שנה זו, ומלמדת אותנו התורה שהקב"ה ציוה את משה רבינו שבני ישראל יקיימו גם בשנה זו את מצות קרבן פסח בזמן הקבוע לה שהוא ביום יד' בניסן, ויעשו אותה כדיניה כפי שנצטוו במצרים. (מלבד הציווי "מתניכם חגורים נעליכם בגליכם ואכלתם אותו בחפזו", שנאמר רק על 'פסח מצרים').

בתוך ציווי ד' מזכירה התורה את הזמן שבו מקריבים את הפסח, שהוא בין העֶרְבִים - בין שני השלבים שהשמש מעריבה ומפסיקה מזריחתה, דהיינו בין חצות היום לשקיעת החמה. כפי שכבר למדנו בפרשת אמור, הערב' הראשון שהוא ההיחלשות הראשונה של השמש אינו בחצות ממש אלא חצי שעה אח"כ, שרק אז מרגישים שנחלשה הארת השמש.

ומלמדת אותנו התורה שמשו רבינו ציוה את עם ישראל לקיים את המצוה, ובני ישראל עשו כציווי ד' והקריבו את הקרבן בזמנו כפי דיניו.

שאלת האנשים שהיו טמאים, ודין "פסח שני" (פסוקים ו' - יד')

כעת מלמדת אותנו התורה, שבאותו הזמן שהיו צריכים להקריב את הקרבן היו אנשים מעם ישראל שהיו טמאים בטומאת מת, וממילא לא יכלו לשחוט קרבן פסח עבורם, ואותם אנשים באו לפני משה ואהרן בבית המדרש ואמרו שהם טמאים, ושאלו מדוע אנתנו צריכים להמנע שלא לקיים מצוות הקרבת קרבן פסח. ומשה רבינו ענה להם שימתינו ויעמדו ולא יכנסו לאהל מועד, והוא יכנס וישמע את הדין שד' יצוה עליהם, ויגיד להם.

ומבארים חז"ל, שאנשים אלו נטמאו מאיזה אדם מבני ישראל שנפטר והיו צריכים לעסוק בקבורתו, (ויש דעה בחז"ל שאנשים אלו הם מישאל ואלצפן שהיו טמאים בגלל התעסקותם בהוצאת נדב ואביהו מתוך המשכן לאחר שמתו), ובפרשת חוקת נלמד אי"ה, שכדי לטהר אדם שנטמא בטומאת מת צריך להזות עליו מאפר פרה אדומה ביום השלישי, ושוב ביום השביעי, ובאותו יום הוא טובל, וביהערב שמש' הוא נטהר. ובמקרה זה התחילו את טהרתם ביום ח' בניסן, וכבר הספיקו להזות עליהם את ההזאה הראשונה ביום השלישי, וההזאה השנייה עם הטבילה היו אמורים להיות ביום השביעי שהוא יד' בניסן. ועי' היתה שאלתם, שאע"פ שבזמן שחיתת הקרבן הם עדיין לא יהיו טהורים מכיון שעדיין לא יגיע הערב-שמש, אבל בזמן אכילת הקרבן שהיא בלילה שאח"כ - ליל טו', כבר יהיו טהורים ויוכלו לאכול, וא"כ מדוע לא יוכלו להקריב בשבילם?

לאחר ששאל משה רבינו את ד', צינה אותו הקב"ה לצוות לבני ישראל, שכל אדם שטמא בטומאת מת או שנמצא במקום רחוק מהמשכן ואינו יכול לבוא להקריב את קרבן הפסח, או בכל דור כשעם ישראל יהיה בארץ ישראל ואדם יהיה רחוק ממקום המזבח ולא יוכל לבוא להקריב, אז באופן כזה הדין הוא שיקריב את הקרבן בזמן אחר ולא ביד' בניסן. וזה מה שנאמר בפסוק, אִישׁ אִישׁ פִּי יִהְיֶה טָמֵא לְנֶפֶשׁ, או בְּדֶרֶךְ רְחֹקָה, לָקַם כֵּן בְּמַדְבָּר, או לְדִרְתֵיכֶם בְּשַׂאר הַדְּרוֹת בבית המקדש, וְעֵשָׂה פֶסַח לְדִי בְּזִמְנֵי אָחֵר.

ומפרטת התורה את הזמן שבו יקריב אדם זה את קרבן הפסח, שזה בחודש אייר ביום יד' בחודש, וזמן ההקרבה הוא בין הערבים כמו בפסח ראשון, וגם בפסח זה יש דין לאכול אותו עם מצה ומרור.

ומוסיפה התורה עוד דינים שנאמרו בפסח ראשון וקיימים גם בפסח שני, שאסור להשאיר מהקרבן עד הבוקר, ואסור לשבור שום עצם ממנו. ומסיימת התורה, שיעשו את קרבן זה ככל דיני קרבן הפסח.

חז"ל מפרשים, שמזה שפירטה התורה את הדינים שקיימים בפסח שני, אנו לומדים שיש דינים שאינם קיימים בו, ודינים אלו הם דיני ביעור חמץ שצויתה התורה בפסח ראשון. שבפסח ראשון צויתה התורה שאסור שיהיה ברשותו של יהודי שום חמץ, וכן יש איסור לשחוט את קרבן הפסח בזמן שיש לבעל הקרבן חמץ בביתו. ושני דינים אלו אינם קיימים בפסח שני, אלא מותר שיהיה חמץ בביתו של בעל הקרבן ביום זה אע"פ שהוא מקריב ביום זה קרבן פסח, ונכלל בזה שאין איסור לשחוט עבורו את הקרבן במצב זה.

דין זה שהתורה מצוה על אדם שהיה טמא בזמן עשיית פסח ראשון לעשות פסח שני, אינו דוקא באדם שהיה טמא או רחוק, אלא גם אדם שהזיד בזמן הקרבת פסח ראשון יכול להקריב פסח שני, אלא שיש הבדל ביניהם לגבי דין עונש כרת, וכפי שנראה בהמשך.

לאחר דינים אלו מצוה התורה, שאדם שהיה טהור בזמן הקרבת הפסח, ולא היה בדרך רחוקה, ואעפ"כ נמנע מלהקריב את קרבן הפסח בזמנו ביד' בניסן, יש עליו חיוב עונש כרת מחמת שלא הקריב את הקרבן שד' ציוה בזמן שד' ציוה, ויסבול את העונש על החטא.

(בדין זה יש הבדל בין מי שהיה טמא בפסח ראשון ובין מי שהזיד ולא הקריב. שאדם שהיה רחוק מביהמ"ק בזמן פסח ראשון או שהיה טמא באותו הזמן ולא יכל להקריב, אע"פ שיש עליו מצוה של פסח שני, אבל הוא פטור מחיוב כרת ואינו מתחייב בעונש זה גם אם ימנע במזיד מלהקריב פסח שני, אבל אדם שהזיד בזמן פסח ראשון ולא הקריב, אינו נפטר מחיוב כרת עד שיקריב בפועל את הקרבן

בפסח שני, ולכן אפילו אם היה אנוס בזמן פסח שני ומחמת זה לא הקריב - הוא מתחייב כרת על ביטול המצוה של פסח ראשון.)

ומסיימת התורה ומצוה, שכל גר שיהיה בעם ישראל ויבוא לקיים את מצות הקרבת הפסח, גם הוא מחוייב לעשות את הקרבן ככל הלכותו ודינו וכמו כל יהודי רגיל.

[מתוך פסוקים אלו לומדים חז"ל, שדין זה הוא דוקא באופן שרוב עם ישראל טהורים, אבל באופן שרוב עם ישראל טמאים בטומאת מת או שהכהנים טמאים בטומאה זו, הדין הוא שמקריבים את הקרבן בטומאה ואוכלים אותו בטומאה, ולא דוחים את הקרבן ליד' באייר.]

סדר חניית ונסיעת עם ישראל ע"פ ה' - ע"י הענן

(פסוקים טו' - כג')

כפי שלמדנו בסיום חומש שמות, לאחר שהוקם המשכן פסה הענן את המשכן שהוא האהל שמכסה על לוחות העדות, וזה היה סימן להשראת השכינה.

כעת באה התורה ללמד אותנו את המסעות שנסעו בני ישראל במדבר לאחר קבלת התורה והקמת המשכן, ומכיון שבכל נסיעתם היה אופן הנסיעה והחנייה ע"פ הענן, לכן חוזרת ומקדימה התורה שהענן כסה את המשכן, ומפרשת שמצב זה שהענן נראה על המשכן הוא ביום, ובלילה היה נהיה על המשכן ע"י הענן מראה של אש, וכך היה תמיד בכל יום - ביום מראה ענן, ובלילה מראה אש.

ונפרט את סדר הנסיעה כפי מה שאנו עומדים ללמוד עד סוף פרק י', ואח"כ נמשיך את סדר הענינים לפי סדר הפסוקים בתורה.

בזמן החנייה היה הענן פרוש לגמרי ומכסה את המשכן. כשהגיע זמן המסע היה הענן מתקפל ונעמד מעל שבט יהודה שהוא המחנה שנוסע ראשון, בצורה של קורה, ואז תקעו בחצוצרות תקיעה תרועה ותקיעה כדי להודיע שמתכוננים לנסוע. הודעה זו היתה בשביל הכנת כל המחנות למסע, אבל דגל מחנה יהודה שנוסע ראשון היה צריך במיוחד להיות מוכן במהירות.

בהמשך הפרק נלמד אי"ה, שלפני המחנה של עם ישראל היה הולך ארון עץ שעשה משה רבינו כמו הארון שבקודש הקדשים, ובארון זה היו מונחים שברי הלוחות הראשונות, ועם ארון זה היו עמ"י יוצאים למלחמות. ארון זה היה נוסע לפני עם ישראל במרחק שלושה ימים מהם, והוא היה מכין להם את צרכיהם מלבד מה שהיה עמוד הענן מכין להם. לאחר התקיעות היה משה רבינו מכריז "קומה ד' וגו'", שבקריאה זו הכננה לארון ד' שיתחיל לנסוע, ומיד מתחיל בנסיעה גם מחנה יהודה.

לצורך נסיעת כל מחנה משאר המחנות, היו תוקעים שוב תקיעה ותרועה ותקיעה.

כשהיה מגיע זמן החנייה היה הענן מתרומם מעל שבט יהודה לכיוון מעלה כמו סוכה, אבל לא היה נפרש על המשכן, עד שמשו רבינו הכריז וקרא "שובה ד' וגו'" ואז היה הענן נח על המשכן.

ויוצא מכל זה, שהנסיעה היתה ע"פ הענן, וע"פ קריאת משה רבינו. ונחזור לסדר הפסוקים. כעת מלמדת אותנו התורה שהסתלקות הענן מעל המשכן היא הסימן שעם ישראל צריכים לנסוע מהמקום שחננו בו עד עכשיו, והזמן לנסוע הוא אחרי שהענן מסתלק, ובאותו המקום שהענן ינוח שוב על המשכן שם צריכים עם ישראל לחנות שוב. וזה מה שנאמר בפסוק וּלְפִי - וע"פ, הִעֲלֵת הָעֲנָן - הסתלקות הענן, מֵעַל הָאֹהֶל, היו בני ישראל יודעים שהם נוסעים ממקום זה, וְאַחֲרַי כֵּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - והזמן לנסיעה הוא לאחר שהסתלק הענן. וּבְמִקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הָעֲנָן - באותו המקום שהענן נח ומשתתה על המשכן, שָׁם יִחַנּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ומפרשת התורה שכל נסיעתם וחנייתם היתה ע"פ ציווי ד', מכיון שלפי הימים שהענן נח ומתעכב כך הם חוננים, ועל פיו הם נוסעים.

ומפרטת התורה את סוגי אורך הזמנים שהיו בני ישראל צריכים לנסוע או לחנות:

א. כשהענן התעכב למשך זמן ארוך על המשכן, קיימו בני"י את ציווי ד' שפקד עליהם ע"י הענן, ולא נסעו.

ב. היו אופנים שהענן התעכב מעט ימים על המשכן, וגם אז לא נסעו אלא ע"פ ד' ע"י הענן.

ג. לפעמים היה הענן שוהה במקום אחד רק מהערב עד הבוקר בלבד, ובבוקר הסתלק הענן ואז נסעו.

ד. ולפעמים התעכב באותו המקום יום ולילה, ואז הסתלק ונסעו.

ה. והיה גם אורך זמן חנייה של 2 ימים שלמים, ו. או זמן של חודש,

ז. או זמן של שנה, ובכל אלו האפשרויות כשהיה הענן מתעכב זמן רב היו מתעכבים גם הם, וכשהיה מסתלק היו נוסעים.
וחוזרת ומסיימת התורה, שעם ישראל חונים ע"פ ד' ונוסעים ע"פ ד', וקיימו כך את ציווי ד' ונסעו רק ע"פ הענן, וכל סדר זה הוא על פי ד' - ע"י הענן, וגם בַּיָּד מִשָּׁה ׀ ע"פ קריאתו "קומה ד"י".

ציווי ד' על עשיית החצוצרות לצורך אסיפת העם והמסעות (פרק י' פסוקים א' - י')

התורה מלמדת אותנו שד' ציוה את משה רבינו לעשות 2 חצוצרות מכסף, ואופן עשיית כל אחת מהם יהיה ע"י הקשה בפטיש על גוש של כסף עד שתהיה ממנו צורת חצוצרה - ולא ע"י חיבור של חלקים נפרדים אחד לשני, והשימוש בחצוצרות אלה יהיה לצורך קריאת הקהל אל משה רבינו, ולצורך ההודעה על נסיעת המחנה לאחר הסתלקות הענן.

גם את ציווי זה מזכירה התורה כאן לצורך ענין המסעות שבו אנו עוסקים, מכיון שהתחלת כל מסע היתה גם ע"י החצוצרות, וכפי שנאמר בפסוק א'.

ומפרטת התורה את צורות התקיעה לצורך כל ענין, וכן עוד שימושים נוספים שישמשו בשבילם בחצוצרות אלו. לפני שנפרט את סדר התקיעות נבאר את סוגיהם כפי שהם בתקיעת שופר. 'תקיעה' היא קול אחד ישר פשוט בלי הפסק. 'תרועה' היא קול שבור שנשמע כמו קול של יבבה.

ואלו צורות התקיעה שמְצַנָּה התורה, והשימושים בכל צורה מצורות אלו:

א. לצורך קריאת העדה אל משה רבינו לפתח אהל מועד, יתקעו תקיעה אחת פשוטה בשתי החצוצרות, ואז יתאספו כל עם ישראל אל פתח אהל מועד. וכפי שנאמר וְתִקְעוּ בָהֶן.

ב. לצורך קריאת הנשיאים של כל השבטים שכל אחד מהם ראש וממונה על שרי האלפים של השבט שלו, יתקעו תקיעה אחת בחצוצרה אחת. וזה כַּנְתּוֹ הפסוק בְּאַחַת יִתְקְעוּ.

ג. לצורך ההודעה על הכנת המחנות למסע בזמן הסתלקות הענן, ובעיקר לצורך דגל מחנה יהודה שנוסע ראשון בצד מזרח, ויחד עם זה הכנת וכיסוי המשכן ע"י אהרן ובניו, יתקעו תקיעה תרועה ותקיעה. כפי שהוזכר לעיל לא יסעו מיד לאחר תקיעות אלו אלא רק אחרי קריאת משה רבינו.

ד. לצורך נסיעת דגל מחנה ראובן שהוא בצד דרום ונוסע שני, יתקעו שוב תקיעה ותרועה ותקיעה. ואע"פ שבפסוק כתוב רק וְתִקְעֶתֶם תְּרֻעָה, פירשו חז"ל שהלשון ותקעתם באה ללמד שתהיה גם תקיעה פשוטה.

ארבע תקיעות אלו שצִוְּתָה התורה עד עכשיו, נוהגות במדבר בלבד. לאחר תקיעות אלה חוזרת התורה ומפרשת שהתקיעות לאסוף את עם ישראל יהיו תקיעה בלבד בלי תרועה, וכן מְצַנָּה התורה שהממונים לתקוע תקיעות אלו בחצוצרות הם הכהנים בני אהרן. כעת מְצַנָּה התורה 2 מצוות נוספות של תקיעה בחצוצרות, שהם קיימות לדורות.

ה. כשתבואו למלחמה בארץ שלכם נגד הגויים שמְצַרִּים לכם, יש מצוה להשמיע בחצוצרות קול תרועה, וע"י זה יעלה הזכרון שלכם לפני ד' וְתִשָּׁעוּ מֵהָאוֹיְבִים.

ו. גם בימי השבתות והחגים וראשי חודשים, יש מצוה לתקוע בחצוצרות בזמן הקרבת קרבנות הציבור שהם עולות המוספין שבכל חג וכבשי השלמים של חג השבועות [שהם שלמי ציבור], ותקיעות אלו יהיו לכם לזכרון טוב לפני ד'.

הנסיעה הראשונה של עם ישראל ע"פ הענן (פסוקים יא' - כה')

כעת מלמדת אותנו התורה את המסע הראשון של עם ישראל מהמקום שהיו בו עד עכשיו שנקרא מדבר סיני, וזו הנסיעה הראשונה לאחר הקמת המשכן, והיא הראשונה שבה נסעו ע"פ הענן. במקום זה חנו עם ישראל לפני קבלת התורה בשנה הראשונה ליציאתם ממצרים, ביום א' סיון.

ומלמדת אותנו התורה, שלאחר ששהו ישראל במקום זה שנה שלמה פחות עשרה ימים דהיינו עד כ' באייר בשנה השניה, הסתלק הענן באותו היום מעל המשכן, ואז נסעו בני ישראל משם כפי סדר המחנות שלהם, עד שנח והשתהה הענן במקום החנייה הבא - במדבר פארן, ושם חנו.

ומפרשת התורה, שנסיעה זו היתה הנסיעה הראשונה שנסעו ע"פ ד' ע"י הענן, וכל נסיעתם היתה ביד משה - ע"פ ציווי משה רבינו בקריאתו "קומה ד"י", וכמו שנלמד א"י"ה בפסוקים בהמשך הפרק.

ומפרטת התורה את סדר נסיעת המחנות, וכפי שלמדנו בפרשת במדבר. לאחר התרועה וקריאת משה רבינו נסע דגל מחנה יהודה שבמזרח יחד עם הקהל שנמצא איתו באותו הדגל, שהם השבטים יששכר וזבולון. על שבת יהודה אחראי נחשון בן עמינדב, ועל שבת יששכר נתנאל בן צוער, ועל זבולון אליאב בן חלון. מיד לאחר התרועה, בזמן שהכינו בני שבט יהודה את עצמם למסע, נכנסו אהרן ובניו אל המשכן כדי לכסות את הכלים לצורך המסע, וכמו שלמדנו בפרשת במדבר. כשהכריז משה רבינו "קומה ד"י" ונסעו שבת יהודה, כבר סיימו אהרן ובניו לכסות את הכלים, ואז נכנסו בני גרשון ומררי לפרק את המשכן ולטעון את הכל על העגלות. וזה מה שנאמר בפסוק, וְהוֹרֵד הַמִּשְׁכָּן - ופורק המשכן על ידי בני גרשון ומררי. ומה שמסיים הפסוק וְנָסְעוּ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מֶרְרִי, הכִּנָּה שְׁפָרְקוּ ועשו את כל הנדרש כדי שיוכלו לנסוע ברגע שישע דגל ראובן, וכפי שלמדנו בפרשת במדבר שהם נוסעים אחרי שני הדגלים הראשונים.

לאחר התרועה (תר"ת) השניה, נסע דגל מחנה ראובן שבדרום יחד עם השבטים שמעון וגד, עם הנשיאים אליצור בן שדיאור שלומיאל בן צורישידי ואלִיָּסֶף בן דעואל.

לאחר נסיעת דגל זה ׀ השני, נסעו בני גרשון ומררי, ובני קהת נשארו עם כלי המשכן המכוסים ממתינים לתרועה הבאה כדי לצאת וללכת.

ובזמן החנייה, ברגע שהיה נעמד הענן באופן שמראה שצריך לחנות, היו מזדרזים בני גרשון ומררי להקים מיד את המשכן, כדי שכשיגיעו בני קהת (שְׂצִאוּ אחריהם למסע) עם כלי המשכן, כבר יהיה המשכן בנוי ומוכן לקבל את הכלים. וזה מה שנאמר בפסוק וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ - שסוּחֲבִים את הדברים המקודשים, וְהַקִּימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן - ובני גרשון ומררי יקימו את המשכן, עַד בָּאֵם - עד שיבואו בני קהת.

המחנה השלישי הוא של דגל אפרים שבמערב עם השבטים מנשה ובנימין, ואחריו דגל מחנה דן שבצפון שהוא האחרון בדגלים, ואיתו השבטים אשר ונפתלי. ומסיימת התורה, אֵלֶּה מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְצִבְאוֹתָם - ע"פ קבוצות דגליהם, וְנָסְעוּ - וביום זה כ' באייר נסעו מהמקום שהיו בו עד עכשיו.

הצעת משה רבינו ליתרו לבוא עם ישראל, ותשובתו (פסוקים כט' - לד')

בפרשת יתרו למדנו שיתרו הגיע למחנה ישראל אל משה רבינו. כעת מלמדת אותנו התורה, שכשיצאים עם ישראל לכיוון ארץ ישראל ע"פ ד', מודיע משה רבינו ליתרו שנקרא גם בשם 'חובבי' שעם ישראל נוסע אל המקום שד' הבטיח להם, ומציע לו שיבוא עם עם ישראל, ויקבל מהטובות שד' הבטיח לתת לעם ישראל. ויתרו מסרב ואומר שהוא רוצה ללכת לארצו ולמקום שבו הוא נולד. ומשה רבינו מפציר בו שוב ומבקש, בבקשה אל תעזוב אותנו, כי הרי אתה היית איתנו בחניותינו במדבר וראית את הניסים שד' עשה לנו, ואם תבוא איתנו תאיר את עינינו בעצותיך, וכשיתן ד' לנו את נחלתנו בארץ ישראל ניתן לך חלק ממנה.

בפסוק לא מפורש אם יתרו התרצה או לא, אבל לעיל בפרשת יתרו (פרק יח') נאמר וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חוֹתָנוּ, ומפרש שם רש"י (בפסי יג') שדבר זה היה באותו הזמן שאנחנו עוסקים פה, דהיינו שכשנסעו עם ישראל ממדבר סיני בחודש אייר של השנה השניה, אז שלח משה רבינו את יתרו לארצו. ושם מוסיף רש"י ומבאר, שחזר לביתו כדי לגייר את משפחתו.

ומלמדת אותנו התורה, שנסעו מהמקום שחנו בו סמוך להר סיני דרך של שלשה ימים, ולפניהם נוסע הארון שעשה משה רבינו שנמצאים בו שברי הלוחות, ומקדים לנסוע לפניהם במרחק של שלושה ימים, ומכין את מקום חנייתם. ובכל זמן נסיעתם מגן ומְכַסֶּה עליהם עמוד הענן וענני הכבוד מהשמש ומכל שאר הדברים שעלולים להפריע.

הכרות משה רבינו בזמן נסיעת עם ישראל (פסוקים לה' - לו')

בזמן שעמד הארון לנסוע - כפי שידעו ע"י הענן שהתקפל מעל שבת יהודה, לאחר התרועה הראשונה שתקעו בחצוצרות, הכריז משה רבינו קוֹמָה ד' - תקום ה' ותלך ע"י הענן והארון, וְיִצְאוּ אֲבִיבֵיךָ - ויתפזרו האויבים שמסתתרים ורוצים לפגוע בעם ישראל בדרך, וְיִנְסוּ - ויברחו, מִשְׁנֵאִיךָ - השונאים שבגלוי, מִפְּנֵיךָ - מלפני ד'.

וּבְנֵיָהּ ׀ וכשד' נח וחונה כפי שמראה הענן בצורת עמידתו מעל המשכן, יאמר - אומר משה רבינו, שוּבָה ד' - תחזור ד', לשכון ולהיות בתוך רֶבּוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל.
רש"י מביא את דברי חז"ל שהסיבה שיש לפני ואחרי פסוקים אלו אותיות "י" הפוכות זה כדי להראות שפסוקים אלו שייכים לעיל בפרשת במדבר ששם כבר סידרה ופירטה התורה את סדר המסעות ואת הזמן שבו נוסע אהל מועד, ולשם שייכים פסוקים אלו.
והסיבה שנכתבו שני פסוקים אלו במקום זה - היא, כדי להפריד בין הפסוקים הקודמים לפסוקים הבאים, מכיון ששניהם עוסקים במקרים ששם ישראל התנהג שלא כראוי, והתורה לא רוצה להזכיר שני מקרים שכאלו ברציפות אחד אחרי השני. המקרה הבא הוא ענין המתאוננים שנלמד א"י"ה בפרק הבא, והמקרה הקודם הוא מה שפירשו חז"ל על הפסוק ויסעו מהר ד', שהורגש בנסיעתם שהם מזדרזים לנסוע כדי שלא יצטוו במצוות נוספות.

חטא המתאוננים (פרק יא' פסוקים א' - ג')

התורה מלמדת אותנו שלאחר שהלכו עם ישראל מהלך של שלשה ימים ביום אחד, התחילו הרשעים שנקראים בפסוק זה 'הָעָם', לחפש טענה ועלילה רעה כדי להתרחק מד', והתלוננו על הדרך הקשה שהלכו כ"כ הרבה בלי לנוח, והתפננו בטענה זו לְדַבֵּר נגד ד' ולהתריס כביכול באזניו, וד' שמע את דבריהם והתחזק הכעס ממנו עליהם, ושלח ד' אש שדלקה ובערה בקצה המחנה, ומתו על ידה מהגרועים שבעם. כשראו עם ישראל את האש הבערת, צעקו אל משה רבינו, ולאחר שהתפלל שקעה האש והפסיקה במקום שהיתה בו.

המפרשים מבארים את תלונת העם ואת הכעס שהיה עליהם מד', שתלונה זו לא באה אלא מתוך התרחקות וחוסר רצון בקרבת ד', שמה הגיעו להרגשה כאילו הלכו במהירות וללא מנוחה בלי שום סיבה ותועלת, ואילו היו קרובים לד' היו יודעים ומכירים שהכל מאת ד' לטובתם כדי להכניס אותם במהירות לארץ ישראל שבה יזכו להוסיף ולהתקרב ולהגיע אל יעודם בשלימות. ועל זה היה הכעס הגדול מד', על ההתרחקות והמחשבה שנגרמת ממנה כאילו הקב"ה מתנהג איתם באופן שאינו לטובתם.
ומסיימת התורה, שמחמת מאורע זה קרא מי שקרא את שם המקום, "יתבערה", ע"ש האש שבערה בהם שם מד'.

תלונת ה'ערב רב' על המן, דברי משה אל ד' ותשובות ד' אליו ואל העם (פסוקים ד' - כג')

לאחר תלונה זו והאש שבערה בהם מחמתה, התחילו ה'ערב רב' - הַגֵּרִים שהתאספו אל עם ישראל ביציאת מצרים ולכן נקראים בפסוק "אספסוף", לעורר בעצמם את הרצון לאכול דבר שירגישו בו תאוה - בשר, ומעם ישראל גם הצטרפו ובכו יחד איתם, כשהם מבקשים הַלֵּנָאֵי שמישהו יאכיל אותנו בשר. והוסיפו ואמרו, הרי אנו זוכרים כיצד במצרים היו לנו דגים בלי לשלם תמורה, ועוד חמישה סוגי ירקות שהיינו אוכלים, קִשְׁאִים אֲבֹטְחִים וְחֻצִיר בְּצֻלִים וְשׁוּמִים, ועכשיו נפשנו מיובשת מִתְאַנָּה ורצון, ואין לנו לאכול שום דבר שיש בו גיוון וצבע, אלא כל הזמן אנו רואים רק את צבע המן. ומבארים חז"ל, שאע"פ שהיו מרגישים במן את כל סוגי הטעמים, אבל את הטעם של חמשת מיני ירקות אלו לא היה בו מכיון שהטבע של טעמים אלו הוא שמזיק לתינוקות שיונקים מאמותיהם, ולכן עשה ד' שלא יוכלו לחוש במן טעמים אלו.
לפני שמביאה התורה את המשך הענין, מעידה התורה על המן עד כמה היה מיוחד, שצורתו עגולה כמו זרע של עשב ששמו "גד" והמראה שלו יפה כמו המראה של אבן הבדולח (קריסטל) שבוהקת ונוצצת.

וממשיכה התורה, שהעם שוטטו בלי מאמץ ואספו אותו, ואלו שרצו טחנו אותו בריחיים או כתשו אותו במכתש, ובישלו אותו בסיר או עשו ממנו עוגות, והטעם שלו היה כמו עיסה שלֵשִׁים אותה עם שמן. וכשהיה המן יורד בלילה - כדי שיהיה לעם ישראל אוכל מוכן מיד בבוקר, היה יורד קודם טל כדי שהמן יהיה מונח עליו, ומעל המן שוב היה יורד טל ומכסה אותו, כדי שיהיה מוגש להם כמו דבר שמונח ושמור בקופסא, טל תחתיו וטל מעליו.

כעת חוזרת התורה לתלונת העם, ומלמדת אותנו התורה, שהעם שהצטרפו לבכייית ה'ערב רב' בכו כל אחד עם משפחתו בפתח אהלו כדי להראות את תלונתם בגלוי, והכעס של ד' התחזק, ובעיני משה היה רע דבר זה - שהם מתלוננים כך.

המפרשים מדייקים את לשון הפסוק, שהכעס של ד' היה חזק מאד מכיון שד' רואה ללבב, ויָדַע שגם בתלונה זו אינם מתכננים אלא להתריס ולהרחיק את עצמם מד' ולא שבאמת חסר להם הבשר והירקות, אבל לגבי משה רבינו נאמר שהיה רק רַע בְּעֵינָיו, מכיון שהוא לא הבין שזו כְּנַתָּם, אלא חשב שתלונתם היא באמת על חוסר המאכלים, אלא שגם זה היה רע בעיניו שמתלוננים על כך.

ומאחר שראה משה רבינו בתלונה זו שלא יוכל לתת לעם מענה על בקשתם ותלונתם, פנה אל ד' ושאל, מדוע עשית לי רע כזה ששמת עלי את העול לשאת ולסבול את כל עם ישראל, ולמה לא מצאתי חן בעיניך ולכן שמת עלי כזה משא.

וממשיך משה רבינו ואומר, האם אני כלפי עם ישראל כמו אמא שהתכוננה ללדת את בנה ואח"כ ילדה אותו וממילא מוטל עליה לגדל אותו ולשאת אותו בחיקה, ולכן אמרת לי שאני אשא אותם כמו בחיקי ואסבול את כל טענותיהם כמו אדם שתפקידו לגדל ילד כשהוא בגיל ינקות - שמוטל עליו לשאת אותו כל הזמן, וכמו זה אתה אומר לי שאני אסבול אותם עד שיגיעו אל ארץ ישראל שהיא האדמה שנשבעת לאבותיהם לתת אותה להם.

ומהיכן יהיה לי בשר לתת לכל העם הזה, שבוכים לפני ואומרים תן לנו בשר לאכול.

ומסיים משה רבינו, לא אוכל אני לבדי לשאת ולהנהיג את כל העם הזה, כי דבר זה כבד וגדול מכוחותי, ואם בדעתך לעשות לי כך, טוב לי שתהרוג אותי בבקשה - אם אני מוצא חן בעיניך, כדי שלא אמשיך לסבול ולראות את עצמי בקושי שלי - להנהיג את עם ישראל.

ומה שמזכיר משה רבינו שאמר לו ד' לשאת את עם ישראל, מבאר רש"י, שהכונה למה שנאמר בפרשת כי תשא שד' אמר לו וְעַתָּה לֶךְ נְחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ.

והמפרשים מעוררים להבין את דברי משה רבינו שאמר לפני ד' שלא יוכל לבדו להנהיג את העם, שהרי גם זה שיהיו אנשים נוספים לא יגרום שיהיה ביד משה רבינו לתת לעם ישראל בשר וכדו' כפי שרוצים, וא"כ איזה תועלת תהיה בזה? אלא מבארים המפרשים, שכונת משה רבינו שע"י שיהיו איתו מנהיגים נוספים ממילא יהיה עוד מי שישמע את העם וירגיע אותם.

וד' עונה למשה רבינו על טענתו שאינו יכול לבדו להנהיג את העם, וּמְצַנָּה אותו שיאסוף בשביל ד' (שיהיו לדיינים בסנהדרין) שבעים אנשים מכל השבטים, מאלו שהוא מכיר אותם שהם מזקני העם - תלמידי חכמים, והם גם אלו שהיו שוטרים על העם בְּמִצְרַיִם כשהתמנו ע"י המְצַרִּים לפקח על העם שיספיקו את הכמות הנכונה בכל יום, [וריהמו ולא היכו את העם אע"פ שהם עצמם הוכו ע"י הנוגשים המְצַרִּים], ולאחר שיאסוף אותם יביא אותם אל אהל מועד ויעמדו שם עם משה רבינו. ומוסיף ד' ואומר למשה רבינו, שאז יָרַד ד' בגילוי שכינה וידבר איתו, ובאותו הזמן יִגְדַל מרוח הַנְּבוּאָה שנמצאת על משה רבינו וישים ממנה עליהם ויתנבאו, ובה יראו כל העם שאנשים אלו נבחרו להנהיג עם משה רבינו, ומעכשיו הם ישאו עם משה רבינו את משא העם ולא יצטרך להנהיג לבדו.

ועל טענת העם ותלונתם שהם רוצים בשר, מְצַנָּה ד' את משה לומר להם: תתכוננו למחר שאז תאכלו בשר, וזה יהיה בגלל מה שבכיתם לפני ד' ואמרתם הַלֵּנָאֵי שנאכל בשר, וגם אמרתם שבמצרַיִם היה יותר טוב מעכשיו, ולכן כעת יתן לכם ד' בשר ותאכלו כרצונכם. וממשיך הקב"ה וּמְצַנָּה למשה לומר להם, בשר זה לא תאכלו רק יום אחד ולא רק יומיים, ולא רק חמישה ימים ולא רק עשרה ימים, אלא עד חודש של ימים - 30 יום תאכלו מבשר זה, עד שתגעל ממנו נפשכם וכאילו יִצָּא ממכם דרך האף מרוב שאכלתם ממנו הרבה, והוא יהפך להיות לכם לדבר מאוס, וזה יהיה עונש בגלל שמאסתם את ד' ששכינתו בתוכם ובכיתם לפניו בכפיות טובה על שיצאתם ממצרים.

(ומבארים המפרשים, שבוה שיתכוננו לכך שעומדים לקבל עונש, אולי ישוּבו בתשובה.)

ומשה רבינו מתפלל ושואל את הקב"ה, הרי העם הזה שאני ביניהם הם שש מאות אלף איש [גברים] הולכי רגל, ועל כמות כזו של אנשים אתה אומר שתתן להם בשר שיספיק להם לחודש ימים? האם בזה שישָׁחַט בשבילם כל הצאן והבקר שבסביבותיהם יהיה מספיק בשבילם, או האם בזה שִׁיֻּסְפוּ בשבילם כל הדגים שנמצאים ביים וסמוכים אליהם יהיה מספיק בשבילם?

והמפרשים מבארים, שבודאי האמין וידע משה רבינו שביד ד' לעשות גם נס כזה, אלא שמזה שד' לא אמר לו שהוא עושה לצורך זה נס מיוחד כמו שאמר לו בירידת המן וכדו', הבין משה רבינו שזה

יהיה בדרך הטבע ולא ע"י נס של יצירה חדשה, ולכן שאל כיצד זה יתכן.

וד' עונה על זה למשה רבינו, האם יכולת ד' מוגבלת מלעשות איזה דבר? עכשיו תראה האם יתקיים לעיניך מה שאמרתי שיקבלו בשר שיספיק להם לחודש ימים, או לא. ומבארים המפרשים את כונת דברי ד', שגם בדרך הטבע בלי נס של יצירה מיוחדת יש ביד ד' לעשות שיחיה מספיק לכל עם ישראל למשך חודש שלם.

ומשה רבינו יצא מאהל מועד - ששם ד' דיבר איתו, ודיבר אל בני ישראל את מה שד' ציוה, ואח"כ אסף 70 איש שהם זקני העם - מכל השבטים, והעמיד אותם מסביב לאהל מועד.

וד' ירד ונראה בענן ודיבר עם משה, וגידל מרוח הנבואה שעל משה רבינו ושם על אותם שבעים האנשים שהם הזקנים, ומיד כשנחה עליהם רוח הנבואה התנבאו, אבל לא המשיכו לקבל עוד נבואה, אלא רק באותו היום.

הז"ל מבארים, שכשרצה משה רבינו לבחור את הזקנים הבין שיש בזה בעיה גדולה, שאם יבחר חמישה מכל שבט יהיו רק 60, ואם יבחר שישה יהיו 72, ואם יבחר מכולם שישה ומשני שבטים רק חמישה תהיה קנאה על זה בין השבטים, ולכן עשה משה רבינו קלפי ששמו בה 72 פתקים, ב-70 מהם כתבו "זקן" וב-2 לא כתבו כלום, ולאחר שקרא לשישה מכל שבט ציוה על כל אחד להוציא את פתקו, ואלו שיצא בידם פתק "זקן" התקדשו להיות זקנים, ולאילו שיצא בידם פתק חלק אמר להם שלא נבחרו להיות זקנים.

וממשיכה התורה, שבאותו הזמן שהעמיד משה רבינו את הזקנים על יד אהל מועד נשאר שנים מהזקנים במחנה, אחד נקרא אלדד ואחד נקרא מידד, ונחה עליהם רוח הנבואה באותו הזמן שנחה על שאר הזקנים, ומפרשת התורה שאלדד ומידד אלו היו מאותם שכתוב עליהם בפתקים שצריכים להבחר להיות זקנים, דהיינו שעל הפתקים שהיו אמורים לעלות להם מהקלפי היה כתוב "זקן", והם לא יצאו אל אהל מועד, והתנבאו בתוך המחנה. ומבארים הז"ל, שאמנם ידעו אלדד ומידד שהם צריכים להוציא פתק מהקלפי, אלא שבעניינותם היו בטוחים שאע"פ שהם צדיקים אבל בודאי יש אחרים יותר ראויים מהם להנהיג את העם, ולכן סברו שאין צורך שילכו להוציא את פתקיהם.

וממשיך הפסוק, שכשראה את זה איזה נער (ויש אומרים שזה היה גרשום בן משה), רץ אל משה רבינו ואמר שאלדד ומידד מתנבאים בתוך המחנה. וכשמע את זה יהושע בן נון שנקרא "משרת משה" והוא מהבחורים שעומדים לפני משה רבינו, אמר למשה רבינו אֲדֹנָי מִן־שָׁמַיִם - תצוה שישמרו אותם בבית הכלא. ומוסיפים הז"ל ומבארים (סנהדרין יז.), שזה בגלל שהתנבאו שתהיה גזירה על משה רבינו שימות ויהושע ינהיג את עם ישראל בכניסתם לארץ, ויש בנבואה זו ביזוי למשה רבינו שכך נגזר עליו. ומוסיפים המפרשים, שבודאי שלא נצטוו אלדד ומידד לומר נבואה זו לאחרים, ולכן היו צריכים להיות מחוייבים עונש על הביזוי שנעשה על ידם במסירת נבואה זו לאחרים.

אבל אע"פ שהיה בזה ביזוי, משה רבינו עונה ליהושע, האם אתה כועס עבורי? הלאי שכל עם ישראל יהיו נביאים ע"י שד' ישים את רוח נבואתו עליהם. והכנה, שהוא מוחל ואינו מקפיד על מה שאמרו.

ואח"כ חזרו אל המחנה, משה רבינו לאהלו (שבמחנה לויה), והזקנים לאהליהם.

ומלמדת אותנו התורה, שלאחר זמן יצאה רוח מאת ד' והפריקה - גרמה שיפרחו מהם עופות שנקראים "שָׁלוּ" שיש בהם הרבה שומן, ופיזרה אותם על המחנה והם התפזרו ונחו מסביב למחנה, מצד אחד של המחנה התפזרו בשטח שהוא בגודל שהולכים אותו ביום שלם, וגם מצד האחר של המחנה התפזרו בשטח שהולכים אותו ביום שלם, ועפו בגובה שתי אמות מעל הארץ שלא יצטרכו אפילו להתכופף כדי לתפוס אותם. והעם יצאו כל אחד ממקומו באותו היום, ובלילה שאחריו וביום שלמחרת, ואספו את השלו, זה שאסף את הכמות המועטת ביותר (כגון העצלנים או הצולעים), אסף עשרה ערמות של שָׁלוּ, ופרשו ושטחו אותם משטחים של שָׁלוּ סביב למחנה. וכשהבשר עדיין בין שיניהם ועדיין לא נגמר ונבלע, התגבר הכעס של ד' על העם והכה בהם מגפה גדולה מאד. ומשה רבינו קרא את שם המקום קברות התאוה ע"ש שקברו שם את אלו שהתאוו. ומשם נסעו העם למקום שנקרא חצרות, וחנו בחצרות.

הז"ל מקשים שהרי לעיל נאמר שיאכלו מהבשר חודש ימים, וכיצד נאמר כאן שכשהבשר עדיין בין שיניהם מתו במגפה. ומתריצים הז"ל, שהיה כאן דין מדויק לכל אחד מהם לפי דרגת רשעותו,

שאלו שהיו רשעים מאד מתו מיד כפי שנאמר כאן שזה היה כשהבשר עדיין בפייהם, אבל אלו שהיתה רשעותם פחותה חלו ושכבו על מיטתם עד שמתו אחרי חמישה או עשרה או עשרים ימים, או אחרי חודש - כל אחד כפי מידת רשעותו והעונש המגיע לו, ועל זה נרמז בפסוק לעיל שיהיו כמה וכמה זמנים שונים שבהם ימותו אלו שיאכלו מהשָׁלוּ.

דיבור מרים ואהרן על משה, דברי ד' אליהם והעונש למרים (פרק יב' פסוקים א' - טז')

כעת מלמדת אותנו התורה, שכשהיו עם ישראל בחצרות, דברה מרים עם אהרן על משה רבינו, והדברים שדברו היו דברי בְּקוֹרָת ותוכחה על זה שמשה רבינו גירש את צפורה אשתו. והפסוק מרמז חלק מדברי התוכחה, שהרי צפורה היא אשה יפה, ומדוע גירש אותה משה רבינו. וזה ביאור לשון הפסוק: וַתִּדְבֹר מִרְיָם וְאַהֲרֹן - ומרים דברה עם אהרן דברים חריפים, בְּמִשְׁפָּה - על משה, על אדות הָאִשָּׁה הַכֹּהֵנִית - על ענין האשה היפה, אֲשֶׁר לָקַח - שנשא אותה לאשה, כִּי אִשָּׁה כֹּהֵנִית לָקַח - שהרי אשה יפה הוא נשא, ומדוע כעת גירש אותה. והסיבה שהתורה קוראת לצפורה ע"ש יופיה - כושת, מבאר רש"י שכולם היו מכירים ביופיה כמו שכולם מודים שצבע עורו של הכושי הוא שחור.

וממשיך הפסוק ומבאר את טענתם על משה רבינו, שהבינו שיתכן שמשה רבינו עשה כך כדי לשמור על טהרה ופרישות, ועל זה התפלאו, שהרי יש עוד נביאים, ואף אחד לא היה צריך לגרש את אשתו כדי לקבל נבואה. וזה מה שנאמר בפסוק, וַיֹּאמְרוּ, הַיְיָ - האם רק, אֲנִי בְּמִשְׁפָּה - עם משה בלבד, דָּבַר ד' - ד' מדבר בנבואה, הֲלֹא גַם בְּנֵי דָבָר - הרי גם אתנו הוא מדבר, ואינו צריכים למנוע את עצמנו מלהנשא. ומסיים הפסוק, וַיִּשְׁמַע ד' - ד' שמע את דבריהם, וגזר שהם צריכים להענש על דברים אלו. (להסבר הקשר בין נישואין וטהרה - לשואלים, הזכרנו שהרי יש טומאות שאדם עלול להטמא בהם מחמת נישואיו, שהרי בפרשת מצורע למדנו שיש טומאות שהתורה יְצַנֵּה שנטמאים בהם ע"י נישואין).

ומזכירה התורה את ענותנותו של משה רבינו, שהיה עניו מאד, והיה עניו יותר מכל האנשים שבעולם. וכונת הפסוק בדברים אלו, שמחמת זה לא היה משה רבינו מקפיד על מה שמדברים עליו דברים רעים, אבל מצב זה עצמו הוא הסיבה שהקב"ה הקפיד מאד על הבזיון שמדברים שלא כראוי על משה רבינו, ולכן הוכיח אותם בעצמו כפי שמביאה התורה בהמשך.

הז"ל מבארים את הסיבה להתעוררות של מרים בתוכחה על משה רבינו, שדבר זה נגרם ע"י זה שבזמן שהגיעה השמועה שאלדד ומידד מתנבאים, אמרה צפורה אשת משה דברי רחמים על נשותיהם, "אוי להן, שעכשיו יצטרכו בעליהן לגרש אותן", וכשמעו מרים דברים אלו, התפלאה על זה והתעוררה להוכיח ולדבר על כך עם אהרן.

ומלמדת אותנו התורה, שהקב"ה קרא פתאום בשם של משה ושל אהרן ומרים, וצָנָה אותם לצאת שלשתם מאהליהם ולהכנס אל תוך אהל מועד, ויצאו שלשתם. אח"כ ירדה השכינה בעמוד הענן והענן נעמד בפתח אהל מועד להראות שהשכינה שורה שם והקב"ה בא לדבר איתם, ואז קרא ד' לאהרן ומרים שיצאו לחצר אהל מועד, ויצאו שניהם. הז"ל מבארים שבזמן שקרא ד' לשלשתם היו אהרן ומרים טמאים בטומאה רגילה שאדם עלול להיות טמא בה בזמן רגיל, והיו צריכים מיד ללכת ולטהר את עצמם לפני שיקבלו את הנבואה וישמעו את דבר ד'. ובוה רמו להם ד', שנביא כמשה רבינו שעלול בכל רגע לקבל נבואה עליו לשמור את עצמו טהור כל הזמן, ולכן היה צריך לגרש את אשתו, ואין לדמותו בין ובין שאר הנביאים שמקבלים נבואה רק אחרי הכנתם.

אח"כ דיבר ד' אליהם ואמר, תשמעו בבקשה את דברי, כל נביא שיש או יהיה לעם ישראל, אני ד' אתגלה ואהיה נודע אליו במראות הלילה, ואדבר עמו ע"י חלום, אבל משה רבינו אינו כמו כל נביא, אלא הוא נמצא בכל ביתי, דהיינו שהוא כמו בן בית שיכול להכנס בכל זמן שרוצה ומקבל נבואה, והוא נאמן לקיים את כל מה שאני יְצַנֵּה.

וממשיך הקב"ה לפרט מעלות נוספות שיש בנבואת משה, ואילו אני מדבר בקרְבָּה כמו אדם שמדבר אל חבירו כשפיו של המדבר מול פיו של השומע, ואת הנבואה הוא מקבל במראה ברור [באספקלריא המאירה - כמו דרך זכוכית שקופה ונקיה], והדברים אינם נמסרים לפניו בסימנים שקשים להבנה, [כמו לשאר הנביאים], ואת תמונת ד' מאחוריו [ששם מונח קשר התפילין] הוא זכה לראות, ולמה לא

פחדתם לדבר על העבד שלי משה רבינו - שמתנהג כמו עבד שמקיים כל דבר בלי עיכוב. [וגם את מה שגירש את אשתו עשה ע"פ ציווי ד'.] והכעס של ד' התחזק עליהם והוא הסתלק מהם, ולכן גם הענן הסתלק מהמקום שבו עמד עד עכשיו, ומיד אח"כ נעשתה מרים מצורעת בצרעת לבנה כמו שלג, וכשפנה אהרן והסתכל עליה ראה שהיא מצורעת.

ואז פנה אהרן למשה רבינו ואמר, בבקשה אדוני, בבקשה אל תשים עלינו ותחשיב לנו כמו חטא, את מה שהתנהגנו בטפשות - כמו אָוִיל, ואת מה שחטאנו כלפיד, ובבקשה תתפלל ותבקש כדי שלא תהיה אחותנו נחשבת כמו מת, [כי המצורע נחשב כמו מת], ומכיון שהיא יצאה מהרחם של האמא שלנו והיא אחותנו, אם תחשב כמו מת זה יהיה כמו שנאכל ומת חצי מהבשר שלנו. וזה מה שנאמר בפסוק אֶל נָא תְהִי כַמֵּת - בבקשה שהיא לא תהיה נחשבת כמו מת, אֶשֶׁר - שהרי, בְּצֵאתוֹ מִרְחֹם אִמּוֹ - מכיון שיצאה מרחם אמנו, אם תחשב כמו מת זה יהיה כאילו וְנֶאֱכַל חֲצִי בְשָׂרוֹ - נאכל חצי מהבשר שלנו. ומבארים חז"ל, שמחמת כבוד שינתה התורה וכתבה בלשון נסתר, אבל כִּנְתּוּת הדברים היא כפי המפורש לעיל.

ומשה רבינו קיבל את בקשת אהרן אחיו והתפלל על מרים תפילה קצרה שמלאה לשון תחנונים ובקשה, ואמר, קַל - ד', נָא - בבקשה, רַפָּא נָא לָהּ - תרפא בבקשה אותה. ומבארים חז"ל, שהיתה בזה זהירות מצד משה רבינו, שלא יִרְאָה בעיני העם כאילו הוא מאריך בתפילתו, ויגידו שעל אחותו הוא מאריך אבל כשיש צורך בשביל העם הוא לא מאריך כך.

וד' ענה למשה רבינו, שהרי אם אביה - עמרם - היה יורק בפניה ומבזה אותה ברבים כדי להעניש אותה על דבר שעשתה נגד רצונו

בודאי היתה צריכה להתבייש ולהסתגר שלא להִקְאוֹת בפני אביה שבעה ימים, וא"כ כשהקב"ה העניש ובייש אותה ברבים בודאי צריכה להתבייש ולהסתיר את עצמה, ולכן גם כעת תהיה מצורעת מחוץ למחנה שבעה ימים ואח"כ תתרפא ותחזור למחנה.

חז"ל מבארים, שבלימוד זה שלימוד הקב"ה את משה רבינו שמרים צריכה להסגר מפני ד' לשבעה ימים, מלמדת אותנו התורה את אופן הלימוד הנקרא "קל וחומר", דהיינו שמדיני המקרה הקל אנו לומדים למקרה החמור, ואע"פ שלפי לימוד זה היה צריך להיות שמפני הקב"ה תִּסְגֵּר ל-14 ימים, שהרי כבוד ד' חמור הרבה יותר מכבוד אביה, אבל מזה אנו לומדים שיש הגבלה באופן לימוד זה, שאין אפשרות ללמוד ע"י זה דין יותר חמור מאותו הדבר שממנו למדנו את עצם הדין, ולכן גם כאן דין החסגר מפני ד' יהיה כמו דין החסגר בפני אביה ולא יותר, מכיון שמאביה למדנו דין זה, ולא יתכן ללמוד משם דין חמור יותר. הגבלה זו נקראת בלשון חז"ל "דיו לבא מן הדין, להיות כנדון", דהיינו שעצם זה שלמדנו את ההלכה ב'קל וחומר' מהדבר הַמְלֻמָּד הוא כבר חידוש מספיק, ואין לנו אפשרות להוסיף ולהחמיר בהלכה הנלמדת שיהיה דינה חמור יותר ממנו.

וכמו שגזר הקב"ה כך היה, שמרים היתה מצורעת ומוסגרת מחוץ למחנה שבעה ימים, והענן לא עלה מעל המשכן ועי"ז גם העם לא נסע, עד שמרים נרפאה. ואח"כ נסעו למסע הבא וחנו בהמשך מדבר פארן.

חז"ל מבארים, שכבוד זה שנתן ד' למרים שהעם המתין לה כל ימים אלו, היה כנגד מה שהמתנה מרים למשה רבינו על יד היאור בהיותו בתיבה, ועבור זה זכתה שימתינו גם עבורה.